

ב. יש מקלים לעשות מי מלח מרובים כשנותן שמן על המלח קודם המים או על המים קודם המלח (מובא במשנ"ב שם סק"י). ויש אוסרים (שו"ע הגר"ז שם ג).
אין עושים מי מלח עזים (אף לחכמים). כן שנה רב יהודה בר חביבא. ופרשו 'עזים' – כל שהביצה צפה בהם, דהיינו שני שלישי מלח ושליש מים. [ומיעדים הם למוריים, ולכך אסור מגי שנראה כעושה מוריים לכבוש בו דגים. פוסקים].
עוד שנה רב יהודה בר חביבא: אין מולחים צנן וביצה בשבת. רב חזקיה בשם אביי אמר: צנן אסור וביצה מותרת. ולטבול בשעת אכילה אחת אחת ולאכול – מותר גם בצנן.
הלכה כדעה אחרונה (רי"ף ושאר פוסקים), שכל דבר שרגילים למלחו לשם כיבוש או שימור, כגון צנן ומלפפון ובצל – אסור למלחו בשבת אפילו בדעתו לאכול מיד, אלא אם יטבול כל חתיכה בפני עצמה ויאכלנה מיד [ולא מיד ממש אלא באותה אכילה, שעה מועטת שאינו מזיע הרבה. ט"ז]. ונהגים התר אפילו מולח חתיכות רבות אם שופך עליהן בסמוך שמן או חומץ, דברים המחלישים כח המלח (עפ"י משנ"ב שכא סק"ד).
וביצה וכיוצא בה, דברים שאין רגילים למלחם כדי לשמורם ולכבשם – מותר למלוח אפילו כמה חתיכות, אך לא כדי להניח לאחר זמן אלא לצורך אותה סעודה. ויש אוסרים אפילו מסעודה לסעודה בשבת. ובא"ר מצדד להתיר בזה כל שאין בדעתו להניח לאחר השבת. והוא הדין לבשר הראוי לאכילה (עפ"י משנ"ב סק"א).

ב. רבי ירמיה התיר לשטוף פנים במימי ימה של סדום, אף על פי שעושה כן בשביל רפואת העין, אבל למצמץ בעין כדי שייכנסו לתוכו – אסור, שניכר הדבר שעושה לרפואה והרי אסרו חכמים רפואה בשבת. וכן אמר שמואל (אחד בשם אביי ואחד בשם לוי): יין בתוך העין (כגון שעוצם ופוחת כדי שייכנס לעין) – אסור. על גבה – מותר. לעומת זאת רוק תפל אסור אפילו על גבה, שניכר הדבר שלצורך רפואה הוא. אמר מר עוקבא אמר שמואל: שורה אדם קילורין (= תחבושת. ע' שקלים ג, ב; רש"י לעיל יח.) מערב שבת ונותן על גבי העין (בתוס' יח. הגרסה: תחת העין) בשבת ואינו חושש. ואמר רבי יהושע בן לוי למר עוקבא, כשראהו עוצם ופוחת את עיניו כדי שייכנס הקילורין: עד כדי כך לא התיר שמואל.
א. התוס' (יח.) כתבו שאין התר להניח קילורין תחת העין אלא לאדם בריא שעושה כן לתענוג, ולא לחולה. ואולם רוב הפוסקים מתירים אף לחולה מפני שאינו נותן התרופה בתחבושת בשבת אלא שורה מערב שבת והרואה סבור שלרחיצה הוא עושה ולא לרפואה (עפ"י תוס' ישנים שם, רש"י ושאר ראשונים כאן).
ב. מותר ליתן טיפות לעינים במקרה של דלקת בעין או בכאב עינים חזק, להוציא מיחוש קל. וכן מותר לשים משחה בתוך העין, מתוך שפופרת או באמצעות מקל, אבל אין להשתמש בצמר גפן ספוג, משום סחיטה. מחלות עינים רציניות הריהן בגדר פיקוח נפש (עפ"י שמירת שבת כהלכתה).

דף קט

קסז. א. אלו דברים אוכל אדם לרפואתו בשבת, ואלו אסורים באכילה? כיצד הדין בדברים שהם מיעדים לרפואה כשאוכלם שלא לרפואה?
ב. האם מותר בשבת לטוח שמן וביצים על בשר חם?
ג. האם מותר לטרוף ביצים בשבת?

ד. האם מותר בשבת ליתן לתוך המשמרת משקים צלולים?
 ה. מי שנגפה ידו או רגלו – האם מותר לו בשבת לצמתן ביין או בחומץ?
 ו. האם מותר לרחוץ בים או במעינות מרפא בשבת?

א. כל דבר שהוא מאכל לבריא ולחולים, נאכל בשבת לרפואה. ואפילו הוא קשה לדברים מסוימים, כל שגם הבריא אוכלים אותו – מותר. וכן במשקים – מותר לשתותם לרפואה. אבל דברים שאין הבריא אוכלים אותם, גזרו עליהם חכמים בשבת משום שחיקת סממנים. ומנו במשנה ובגמרא מינים שונים שנאכלים ומינים שאינם נאכלים.

גם דברים שהכל נוטלים אותם לרפואה, אם אוכלם להשביע רעבוננו או שותה אותם לצמא – מותר, ולכן שותה אדם מי דקרים/דקלים לצמא או סך שמן עיקרים שלא לרפואה.

א. יתכן ורק בריא מותר לו לשתות מיני רפואה לצמא, אבל חולה לא, כי הרואה יסבור שנוטלו

לרפואה ולא לצמא (כן דעת האליהזרבה, וכן דייקו מלשון רש"י במשנה. וכן צידד השפת-אמת). ויש חולקים (ע' באור הלכה שכה, לו שתלה שאלה זו במחלוקת הראשונים. וע' אגרות משה או"ח ח"א קל).

ב. הבית-יוסף כתב שגם אם אינו נוטל לרעבוננו או לצמא אלא לצורך אחר, כל שאין לו שום חולי – מותר. והמגן-אברהם כתב לאסור.

ג. נפל למשכב – מותר ליטול רפואות (או"ח שכה, לו).

ד. כתב הריטב"א (קיא.): דבר שהוא מאכל בריאים, גם אם שינה מדרך אכילתם ואכל כדרך החולים – לא גזרו עליו, כגון המוזג יין במים מרובים שלא כדרך הבריא, שאין השינוי אלא בכמות המזיגה. (ובזה יש לפרש מה שאמרו (ברכות לו.) החושש בגרונו... אבל נותן שמן הרבה לתוך אניגרון, פירוש אפילו נותן שמן הרבה שלא כדרך הבריא. ויש להעיר מפסקי הרי"ד להלן קלד: שמחלק בין סיכת שמן כדרך הבריא שמתרת, ובין נתינה מרובה של שמן על המכה שאסורה מפני שמוכח שעושה לרפואה [ואולם התוס' שם והרי"א נוקטים שאין לחלק בין סיכה לנתינה, ויתכן שטעמם כסברת הריטב"א] ושמא יש לחלק בשינוי מה בצורת הנטילה ובין שינוי בכמות שניכר יותר [אך מה שאמרו להלן קמ. גבי מי חלתית' שותה אדם קב או קביים' לא לאפוקי יותר ומפני שאין דרך שתיית בריאים בכך, אלא להפך, לומר שרשאי לשתות הרבה. וכן משמע מסתימת הפוסקים]).

ה. דבר שאינו מאכל בריאים אלא חלושים אוכלים אותו, בתורת מאכל ולא בתורת רפואה; הנצי"ב בחדושו כתב לדייק מלשון המשנה שאסור בשבת. לא הותר אלא 'מאכל בריאים'. ואין הדבר מוסכם.

ב. אמר רב חסדא: שריקא טויה – מותר. ופרש"י: לשרוק ולטוח שמן וביצים מגולגלות על הצלי כשהוא חם, ובלבד שלא יהא רותח כדי לבשל. ואין אומרים שהוא כמתקן אכלים – מפני שהצלי ראוי להאכל כמות שהוא, ללא שריקה. וכן נהג ועירי. ואולם חייא בר אשי נמנע מלאכול מאכל זה.
 הרמב"ן ועוד ראשונים מפרשים אחרת. וכתבו שטיחת שמן וביצים פשוט שמתרת ודאי לא היה חייא בר אשי אוסר זאת.

ג. לפרש"י, טריפת ביצים אסורה בשבת, שנראה כמי שרוצה לבשלן בקדרה.

ד. זעירי התיר ליתן יין צלול ומים צלולים למשמרת מפני שהם ראויים לשתיה בלא סינון הלכך אין איסור משום תיקון – אבל עכורים אסור. [וכן מותר (כפירוש ר"ח ועוד) לסנן המים שבמעיי אבטיח, לשתותם כדי לשלשל, כיון שנאכל בלאו הכי].

[ובתקופת הגתות שכל היינות עכורים, ושותים אותם בשמריהם, מותר לערבב חבית של יין עם שמריה וליתנה בתוך המשמרת בשבת אעפ"י שהיין עכור, כיון שרגילים לשתותו כך אין כאן תיקון (גמרא להלן קלט: כפרש"י. והרמב"ם (ח,יד) פירש: שכל זמן שהיין תוסס עדיין לא נפרשו השמרים מן היין יפה יפה וכל היין כגוף אחד הוא)].

ומשמע שחייא בר אשי חולק בדבר ואוסר אף בצלול.

הרמב"ם אוסר לסנון במשמרת, אבל להלכה נקטו הפוסקים שמשקה שאינו עכור, אם דרך רוב אנשים לשתות המשקה בלי סינון – מותר לסנונו במסננת אפילו יש בו חתיכות קטנות (עפ"י או"ח שי"ט, י). וכגון מיצי פירות, מותר לסנונו כדי להוציא בשר הפרי מפני שרוב בני אדם רגילים לשתותם ביחד עם הפרי המעורב בהם (תיקונים ומילואים לשש"כ פ"ג הערה קנו – דלא כמוש"כ במהדורה הקודמת; אג"מ כרך ו עמ' קמ את ג).

אדם שהוא אסטניס ואינו יכול לשתותם בלא סינון, כלפיו הרי זה 'בורר' ואסור, ואין אומרים בטלה דעתו אל כל בני אדם (פמ"ג, מובא בבאה"ל שי"ט, י).

וכן לענין שימוש בברו שיש בפיו מסננת; אם מקפיד שלא לשתות בלא מסננת, אסור לו להשתמש בברו כזה גם אם רוב העולם אינם מקפידים בדבר (עפ"י הגר"ש אלישיב שליט"א, קובץ תשובות לו. וע' בשמירת שבת כהלכתה פ"ג הערה קסג מהגרשו"א. והביא מהכה"ח שבירושלים היו נוהגים לסנון המים משום ספק תולעים. ועוד שם, שנוהגים לסנון בשינוי ניותכן שאף הבאה"ל בשם הפמ"ג הנ"ל לא כתב להחמיר אלא במשמרת, אבל בסודר הואיל ומדינא קיי"ל להתיר אף בעכורין אלא שטוב לחוש להרמב"ם, בזה לא שמענו להחמיר בדבר שרק הוא מקפיד עליו. ואפשר עוד שאפילו בברו שכך דרכו, אין זה דומה למשמרת שהיא כעובדין דחול וגם עלול לשמר ולהתחייב, משא"כ בברו שהמסננת קבועה בו]. ואולם אם ידוע שיש תולעים – אסור לסנון כמבואר בחכמת אדם לח לענין חומץ – הובא בבאה"ל שי"ט, יא).

כיו"ב מובא מהגר"ח קניבסקי שליט"א (בספר 'דעת החזו"א' ו,כה) אודות רחיצת פירות מלכלוך המעורב בהם [לא מריסוס שאין בו ממשות], שאדם המקפיד תמיד שלא לאכלם בלא רחיצה (מפני הלכלוך דוקא, ולא מפני הריסוס. כ"ג), גם אם רוב העולם אינם מקפידים, מסתבר שאסור לו לרחוץ, כי כלפיו הרי זה כבורר (וע"ע שש"כ ג, כא שהביא מהגרשו"א ועוד פוסקים שמוותר לרחוץ סמוך לסעודה מלכלוך הדבוק בפרי, ורק כשהלכלוך בתערובת אסור). וע"ע להלן קלה.

ה. מי שנגפה ידו או רגלו – צומתה ביין ואינו חושש, אבל בחומץ אסור (רב הלל בשם רב כהנא). ואנשים מפונקים שגופם רך וענוג, אסורים אף ביין כמו בחומץ, כי לדידם גם זו רפואה. ואולם גב היד וגב הרגל הרי הם כמכה של חלל, ומותר בכל אופן משום סכנה. וכן נהג רב אשי בעצמו. מכה על גב היד שאמרנו, היינו כשיש חשש לפגיעה בכלי הדם. יש מי שכתב שאין גב האצבעות בכלל גב היד לענין זה (עפ"י שמירת שבת כהלכתה).

ו. רוחצים במי גרר ובמי חמתן, במי עסיא ובמי טבריה, שאף על פי שמתכוין לרפואה (תוספתא פי"ג; ירושלמי), הואיל וגם בריאים רגילים לרחוץ בהם – אין הרפואה ניכרת. אבל במי המשרה או במים הרעים שבים הגדול, וכן בימה של סדום שאין רגילים לרחוץ בהם אלא לרפואה – אסור. ודוקא כשנשתהה במי המשרה שמוכה שעושה לרפואה, אבל לא נשתהה – מותר, ואף על פי שיש לו חטטים בראשו.

א. ובמי גרר ודומיהן מותר אפילו משתהה בתוכם (ראשונים; או"ח שכה, מד). ואם יש לו חטטים בראשו, יש מי שאוסר מפני שניכר שעושה לרפואה (עפ"י ב"ח). ויש מתירים (עפ"י מאירי; שער הציון אות צט).

ובמים הרעים שבים הגדול, לדעת רש"י רמב"ם רמב"ן ועוד, אין איסור אלא בשיהוי. וכן נפסק בטור ושלחן ערוך. והרשב"א כתב לאסור אפילו לא נשתהה (וכ"כ בדעת הר"ף ועוד. וע"ע שפת אמת).

ב. בזמן שאין דרך לרחוץ בחמי טבריה וכד' אלא לרפואה – אסור בשבת אם שוהה (משנ"ב שכה ס"ק קלו). ויש מי שאוסר אפילו אינו שוהה (שו"ע הגר"ז שם מה). ואם כוונתו לתענוג, מותר (כשהם בקרקע ולא בכלי – משום גזרת חמי האור. שכו, א). ע' שמירת שבת כהלכתה יד הערה כ. ואם רגילים לרחוץ בהם בריאים כמו חולים, לחיזוק הגוף ולהרגשה טובה – נראה שהרי זה כלתענוג ומותר).
ג. כתבו האחרונים שנתפשט המנהג שלא לרחוץ בים ובנהר כלל, ואף בלא בגד ים שאין שם סחיטה [אבל אפשר לרחוץ ידים ורגלים אם מתנגב קודם שילך ד' אמות. א"ר]. ובשחייה יש איסור אף מן הדין (עפ"י או"ח שלט, ב; שו"ע הגר"ז שכו, ו ומשנ"ב סקכ"א; אג"מ אה"ע ח"ב יג. וע"ע לעיל מ). וכתבו פוסקים שבכלל זה רחיצה במקלחת כל גופו או רובו במים צוננים (עפ"י שמירת שבת כהלכתה יד, יא; מנחה נכונה פ"ג בשם החזו"א). וכשהוא מצטער, כגון ביום שרב מותר להתקלח ויזהר שלא יסחוט השערות (שש"כ שם).

קסת. מה דינו של הים לענין טהרת הטמאים לסוגייהם?

לדברי רבי מאיר, כל הימים הריהם כמקוה (ולמקוה המים קרא ימים), ואינם מטהרים בווחלים אלא באשבורן כדין מקוה (רש"י), ופסולים לטבילת זבים ולהזאת צפורי מצורע ולקדש מי חטאת, שכל אלו צריכים מים חיים דוקא.

לדברי רבי יהודה, רק הים הגדול כמקוה ולא שאר ימים.
רבי יוסי אומר: כל הימים מטהרים בווחלים כמעין (כי כן טבעם, לנוע הנה והנה), אבל פסולים לזבים ולמצורעים ולקדש בהם מי חטאת.

הלכה כרבי יוסי (רמב"ם מקואות ט, יב; רא"ש). הכסף-משנה (שם) כתב בדעת הרמב"ם לפרש שלכל דעות התנאים כל המימות מטהרים בין בווחלין בין באשבורן בשאר טמאים. ומחלוקתם אמורה רק לענין שלשת הדברים שצריכים 'מים חיים', טהרת זבים ומצורעים וקידוש מי חטאת; לר"מ כל המימות פסולים בהם, ולרבי יהודה כל המימות כשרים מלבד הים הגדול, ולרבי יוסי כל המימות כשרים לאותם שלשה דברים באשבורן אבל לא בווחלין, אפשר הטעם משום גזירת נהרות. וים הגדול פסול לדין 'מים חיים' בין בווחלין בין באשבורן.

דפים קי – קיא

- קסט. א. האם מותר לשתות 'כוס של עקרין', לאיש או לאשה?
ב. האם מותר ליטול כרבלתו של תרנגול כדי שלא יוליד?

א. אסור לשתות 'כוס של עקרין' (ובארצכם לא תעשו – בכם לא תעשו). ואף על פי ששותה לכוונת רפואה והוא מסתרס מאליו.

א. יש סוברים שלרבי שמעון המתיר דבר שאינו מתכוין – מותר כשכוונתו לרפואה ולא לסירוס [אלא שפסקו לאסור משום שבכל התורה מלבד שבת הלכה כרבי יהודה לדעתם] (עפ"י שאלתות דרב אחאי). והתוס' ועוד ראשונים כתבו שגם לרבי שמעון אסור מפני שודאי יסתרס בכך והרי זה 'פסיק רישיה ולא ימות'.